

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2025

Tereza Lacmanová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

**Populismus ve střetu s liberální demokracií:
komparativní analýza Polska a České republiky**

Bakalářská práce

Autorka práce: Tereza Lacmanová

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: prof. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Rok obhajoby: 2025

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autorka použila ChatGPT za účelem přípravy podkladů pro vlastní práci autorky. Po použití tohoto nástroje autorka obsah podle potřeby zkontrolovala a upravila a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 5.1.2025

Tereza Lacmanová

Bibliografický záznam

Lacmanová, Tereza. *Populismus ve střetu s liberální demokracií: komparativní analýza Polska a České republiky*. Praha, 2025. 47 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Rozsah práce: 91 963

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na komparativní analýzu populistických politických stran v České republice a Polsku v období 2013–2023. Prostřednictvím metodologie zahrnující analýzu *stricto sensu* (politických programů jako oficiálních dokumentů) a *largo sensu* (komunikace na sociálních sítích, veřejných prohlášení a politických činů) zkoumá dynamiku populistických strategií a jejich dopad na politické prostředí obou zemí. Výzkum se zaměřuje na historicko-nacionální faktory, vztah k Evropské unii, cílové voličské skupiny, míru xenofobie a antisystémové postoje.

Výsledky ukazují, že přestože populistické strany v obou zemích sdílejí společné charakteristiky, jako je dualistická rétorika a využívání charismatických vůdců, vykazují také zásadní rozdíly vyplývající z jejich kulturně-politického kontextu. Zatímco české strany, jako je ANO 2011 a SPD, akcentují zejména technokratický populismus, polské strany, například Právo a spravedlnost a Konfederace, kladou větší důraz na národní identitu a konzervativní hodnoty. Analýza rovněž odhaluje riziko polarizace společnosti a vytváření napětí mezi různými skupinami voličů, což může oslabovat liberálně demokratické instituce.

Klíčová slova

Populismus, nativismus, ANO 2011, SPD, PiS, Konfederace svobody a nezávislosti

Abstract

This bachelor's thesis focuses on a comparative analysis of populist political parties in the Czech Republic and Poland during the period 2013–2023. Through a methodology that encompasses *stricto sensu* analysis (political programs as formal documents) and *largo sensu* analysis (communication via social media, public statements, and political actions), the study examines the dynamics of populist strategies and their impact on the political landscape of both countries. The research centers on historical-national factors, relationships with the European Union, target voter groups, degrees of xenophobia, and anti-systemic attitudes.

The findings reveal that while populist parties in both countries share common characteristics, such as dualistic rhetoric and the reliance on charismatic leaders, they also display significant differences stemming from their cultural and political contexts. Czech parties, such as ANO 2011 and SPD, predominantly emphasize technocratic populism, whereas Polish parties, including Law and Justice (PiS) and Confederation, place greater focus on national identity and conservative values. The analysis further highlights the risks of societal polarization and the creation of tensions among various voter groups, which may undermine liberal democratic institutions.

Keywords

Populism, nativism, ANO 2011, SPD, PiS, Confederation of Freedom and Independence

Title

Populism in conflict with liberal democracy: a comparative analysis of Poland and the Czech Republic

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu panu prof. PhDr. Michalu Kubátovi, Ph.D. za udělené rady a pochopení pro strasti spojené s psaním této bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	8
1. TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 JAK DEFINOVAT POPULISMUS	13
1.2. NACIONÁLNÍ POPULISMUS.....	15
1.3. TECHNOKRATICKÝ POPULISMUS.....	17
1.4. POPULISMUS JAKO PŘEDMĚT VEŘEJNÉ DISKUSE.....	18
2. POLITICKÝ VÝVOJ POPULISTICKÝCH STRAN V ČESKÉ REPUBLICE	22
2.1. AKCE NESPOKOJENÝCH OBČANŮ 2011 (ANO 2011)	22
2.2. SVOBODA A PŘÍMÁ DEMOKRACIE (SPD).....	26
3. POLITICKÝ VÝVOJ POPULISTICKÝCH STRAN V POLSKU	29
3.1. PRÁVO A SPRAVEDLNOST (PiS).....	29
3.2. KONFEDERACE SVOBODY A NEZÁVISLOSTI	30
4. METODOLOGIE	32
4.1. VÝBĚR A SBĚR DAT	32
4.2. KRITÉRIA KOMPARACE	32
4.3. METODY ANALÝZY	33
4.4. POSTUP ANALÝZY	33
4.5. VÝSTUPY A ZÁVĚRY	33
5. KOMPARACE	33
5.1. ANO 2011	36
5.2. SPD	37
5.3. PiS.....	37
5.4. KONFEDERACE	38
ZÁVĚR.....	40
7. ZDROJE	42
7.1. LITERATURA	42
7.2. INTERNETOVÉ ZDROJE.....	43

Úvod

Populismus se stal jedním z nejdiskutovanějších fenoménů současné politické scény. Tato politická ideologie, nebo lépe řečeno strategie, pronikla do politických systémů napříč kontinenty a vyvolala široké debaty mezi odborníky i veřejností. Navzdory své popularitě zůstává populismus obtížně definovatelný, přičemž jedním z přístupů je jeho označení jako „*thin-centered ideology*“. Tento koncept se zaměřuje na vybrané aspekty společenského života a polarizuje společnost na „dobrý lid“ a „zkorumpované elity“. Zároveň je populismus flexibilní a často se kombinuje s dalšími ideologiemi, jako je nacionalismus nebo technokracie, což mu umožňuje adaptovat se na různorodé socioekonomické a kulturní kontexty.

Jedním z hlavních rysů populismu je jeho schopnost oslovovat voliče prostřednictvím jednoduchých, emocionálně nabitých narativů. Populisté často využívají postav charismatických vůdců, kteří se staví do role zachránců a nositelů změny, resp. „návratu k normálu“. Tato rétorika má moc mobilizovat voliče, ale zároveň polarizuje společnost a redukuje složité politické otázky na jednoduchá hesla. Různé podoby populismu, jako je nacionální populismus zdůrazňující národní identitu, či technokratický populismus spoléhající na odborné znalosti, ukazují, jak variabilní a přizpůsobivý tento fenomén může být.

Pokud hovoříme o populismu, je potřeba se ptát, zda skutečně představuje pro demokracii problém. Možná se dokonce lze uchýlit k myšlence, že populismus je dokonalým ztělesněním demokracie. Samotné slovo populismus odkazuje na řecké *populus*, tedy lid. V demokracii, tedy vládě lidu, by přitom měla platit maxima „*vox populi, vox Dei*“ (hlas lidu, hlas Boží). V onom státu – Leviatanovi, kde lid sám se stává Bohem, je hlas tohoto lidu skutečně hybnou silou smyslu samotné existence státu.¹

Takové chápání demokracie by nutně znamenalo, že populismus je státo tvornou ideologií, která nejlépe reflektuje zájmy lidu a spravedlnost. Takto popsané státní zřízení ale není ve skutečnosti demokracií, nýbrž ochlokracií (tj. „vládou lůzy“). Moderní liberální demokracie se řídí zásadou, že demokracie je vláda většiny, při respektování práv menšiny

¹Thomas Hobbes, *Leviathan* (Praha: Oikoymenh, 2009), 12–17.

a jednotlivce (srov. změny ústavního zákona č.1/1993 Sb., *Ústava* a ústavního zákona č.2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*). Ostatně i výše představený citát Alcuina z Yorku celý zní: „*Nenaslouchejte těm, kteří tvrdí, že hlas lidu je hlasem Božím; zběsilost davu je vždy blízká šílenství.*“²

Pro účely této práce autorka zvolila metodologie komparativní analýzy, která se zaměřuje na zkoumání politických programů populistických stran v České republice a Polsku v období 2013–2023. Termín „politický program“ musíme pro účely této práce chápat ve dvou rovinách, tedy v rovině politického programu *largo sensu* a *stricto sensu*.

Politickým programem *stricto sensu* chápeme jasně vymezený nepsaný nebo častěji psaný dokument určující aktuální politické cíle subjektu, kterými se snaží oslovit potenciální voliče. V jisté nadsázce lze uvést, že takový program představuje obdobu jídelního lístku v restauraci. Má totiž za cíl představit široké veřejnosti v ucelené formě vize politického subjektu a sliby kroků které učiní, pokud se dostane k moci.

Programem *largo sensu* rozumíme rozšíření programu v užším slova smyslu o kontext, tedy především vyjádření jednotlivých členů politického subjektu, videospoty, tiskové a propagační materiály, stále důležitější komunikaci na sociálních sítích, a především konkrétní kroky denní tzv. „politické práce“. Zaměření se na program *stricto sensu* by přišlo bez tohoto kontextu o svou vypovídající hodnotu. Volič je totiž více než dříve vtažen do každodenního kontaktu s politikem. Především rozmach sociálních sítí vedl k nalezení nového přímého kontaktu mezi aktivitou politika (zjednodušeně „kampaň“) a voliči. Tato nová realita se v oblasti politického marketingu projevuje změnou dynamiky komunikace a formování programu *largo sensu*. Důležitost zprostředkovatelů, tedy tradičních médií, v komparaci se zmíněnými sociálními médii upadá. Formování programů politických entit, a především těch populistických, nabralo jinou dynamiku. Možnost každodenního a přímého kontaktu nutí politické subjekty vymezovat své pozice a názory prakticky v reálném čase. Proto je daleko přínosnějším zkoumat a komparovat programy populistů v České a Polské republice jako dynamickou komunikaci, nikoli jen petrifikovaný dokument.

Provedená analýza *stricto sensu* a *largo sensu* vytváří komplexní přístup, umožňující pochopení dynamiky populistických programů a jejich schopnosti komunikovat s voliči. Sběr dat probíhal ze dvou hlavních zdrojů – primárních, zahrnujících programy stran

²„*Virtue Ethics*“. *The Oxford Dictionary of Philosophy*. 4. vydání. Oxford Reference. Dostupné z: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191826719.001.0001/q-oro-ed4-00000192> (staženo 21. prosince 2024).

a jejich veřejné výstupy, a sekundárních, jako jsou odborné publikace, analýzy a zprávy politologů.

Pro komparaci byly definovány klíčové analytické kategorie, které reflektují podstatné aspekty populistických strategií. Ty zahrnují historicko-nacionální faktor, zahraničněpolitickou orientaci a vztah k Evropské unii, cílové voličské skupiny, projevy xenofobie a antisystémovost. Metody použité k analýze zahrnují obsahovou analýzu politických textů, diskurzivní analýzu jazykových prostředků a komparativní analýzu zaměřenou na identifikaci podobností a rozdílů mezi českými a polskými stranami. Výsledky jsou strukturovány podle těchto kritérií, což umožňuje identifikovat specifické rysy populistických stran v obou zemích a jejich vliv na politický systém a voličskou základnu.

V České republice a Polsku se populismus projevil různými způsoby, a to jak v podobě nacionálně orientovaných hnutí, tak i technokraticky laděných politických stran. V českém prostředí představuje technokratický populismus zejména hnutí ANO 2011, zatímco nacionální populismus je výrazně zastoupen stranou Svoboda a přímá demokracie (SPD). V Polsku je populismus spojován především se stranou Právo a spravedlnost (PiS), která klade důraz na konzervativní a národní hodnoty. Zároveň je reprezentována i novějšími uskupeními, jako je Konfederace svobody a nezávislosti, jež kombinuje prvky nacionálního a euroskeptického populismu. V posledních letech se však vyvíjejí i další politická uskupení motivovaná silnějšími motivy populismu, jako například Konfederace svobody a nezávislosti.

Hnutí ANO 2011 v České republice využilo rozčarování voličů z tradičních politických stran a přineslo do české politiky prvky technokratického populismu. Hnutí vedené Andrejem Babišem slibovala efektivní řízení státu a oslovila širokou skupinu voličů, zejména z řad nižší a střední třídy. Na druhé straně SPD Tomia Okamury staví na důrazu na národní suverenitu, přímou demokracii a vymezení se vůči imigraci a Evropské unii. V Polsku pak dominují populistické strany s odlišným důrazem na národní identitu a historické otázky, které jsou tradičními narativy polské domácí politiky.

Naproti tomu Právo a spravedlnost akcentuje katolické hodnoty a tradice, bojkotuje otázky migrantů nebo například práva sexuálních menšin. Zajímavé je, že Konfederace v jádru svých prohlášení nepřináší mnoho nových populistických akcentů, snad kromě překvapivého orientování na Rusko či agresivnější výroky na adresu menšin a migrantů, zároveň je více vybíravá v otázkách mezinárodních partnerů a členství v Evropské unii.

Realita posledních let se blíží stavu „permanentní kampaně“ která byla dříve známá zejména ve Spojených státech amerických.³ Jak bude ukázáno v hlavních kapitolách této bakalářské práce, program populistů se permanentně přizpůsobuje měnícím se prioritám cílové skupiny voličů. Proto bude základem výzkumu komparace *programme-in-action* („*politics*“) nad *programme-in-books* („*policy*“).

Autorka se rozhodla pro zvolené téma zejména kvůli jeho aktuálnosti a naléhavosti, s níž populistické vládní strany působí na domácí i nadnárodní politické scéně. Fenomén populismu nelze vnímat jako ojedinělé případy nebo výjimky ve stabilním vývoji demokratických politických systémů, nýbrž jako širší trend, který v současné době ovlivňuje státy, zejména v oblasti střední Evropy. Tento trend je obzvláště patrný v Polsku a Maďarsku, kde se úspěch populistických stran výrazně projevil.

Současné vlády těchto zemí při prosazování své agendy čelí institucionálním omezením, která brání zneužití politické moci ve prospěch většinového zájmu. Mezi klíčové bariéry patří zejména nezávislé soudy a nezávislá média, jež jsou nezbytné pro ochranu demokracie. Právě funkční a silné instituce hrají zásadní roli při zajišťování ochrany lidských práv a svobod, včetně respektu k právům menšin, které bývají populistickými stranami často marginalizovány.

Cílem této práce je analyzovat a komparovat populistické politické strategie a rétoriku populistických stran v České republice a Polsku mezi lety 2013 a 2023. Pro komparaci byly vždy vybrány dvě strany, a to dle následujícího klíče. První stranou je vždy silné uskupení, které má vysoká procenta volebního potenciálu a je tak reálným kandidátem na vedoucí pozice vlády dané země. Druhou vybranou stranou je v obou případech menší strana, která však má agresivnější rétoriku a je v komparovaných zemích brána za více extrémní či protestní a nonkonformní.

Výzkum se zaměřuje na srovnání programů stran Právo a Spravedlnost, Konfederace svobody a nezávislosti, ANO 2011 a Svoboda a přímá demokracie. Porovnává jejich cílové voličské skupiny a způsob komunikace, přístup stran k zahraniční politice či přímo k Evropské unii, akcentování historicko-nacionálního faktoru, xenofobii a antisystémovost. Zároveň reflektuje, jak populismus formuje politické rozpoložení Polska a České republiky. Odpovídá si tak na výzkumnou otázku: "Jaké jsou hlavní rozdíly ve

³Corey Cook, „‘The Contemporary Presidency’: The Permanence of the ‘Permanent Campaign’: George W. Bush’s Public Presidency“, *Presidential Studies Quarterly* 32, č. 4 (2002): 753–764, <http://www.jstor.org/stable/27552439> (staženo 13. prosince 2024), 753.

strategiích populistických stran v České republice a Polsku v letech 2013–2023 a jaký vliv mají tyto strategie na politické rozpoložení země?"

Komparace odhalila zásadní podobnosti a rozdíly mezi populistickými stranami v České republice a Polsku. Společným rysem je dualistická rétorika, která staví "obyčejné lidi" proti "zkorumpovaným elitám," a využívání charismatických vůdců schopných mobilizovat voličskou podporu. Tyto strategie slouží k posilování politického vlivu a rezonují s voliči, kteří se cítí být opomíjeni tradičními stranami. Přestože se populistická ideologie objevuje napříč zkoumanými subjekty, jednotlivé strany ji aplikují odlišně, což ukazuje na význam historického, kulturního a politického kontextu.

Klíčovým rozdílem je vnímání voličů – některé strany, jako Právo a spravedlnost, Konfederace a SPD, vidí své voliče jako homogenní skupinu sdílející společnou historii a národnost, zatímco jiné, například ANO 2011, cílí na voliče jako občany se společným problémem. Tento rozdíl ovlivňuje i postoje stran k zahraniční politice a Evropské unii – od silného vymezování vůči EU až po méně radikální postoje. Analýza zdůraznila, že populistické strany často polarizují společnost prostřednictvím antiestablishmentové rétoriky a protiimigračních postojů. Výsledkem výzkumu je lepší pochopení dynamiky populistických programů a jejich vlivu na politické systémy obou zemí, což poskytuje užitečný základ pro další zkoumání populismu v moderních demokraciích.

1. Teoretická část

1.1 Jak definovat populismus

Populismus se stal módním slovem 21. století.⁴ Často diskutovaný kontroverzní fenomén se šíří napříč kontinenty a politickými systémy. Vývoj populismu je neustále v pohybu, tudíž jeho výzkum se rovněž vydává vpřed.⁵ Populismus je velice těžké definovat. Někteří odborníci (například Kurt Weyland) uvažují o populismu jako o další politické ideologii, jiní naopak hovoří o takzvané „*thin-centered ideology*“ (například Case Mudde).⁶ Takzvaná „úzká ideologie“ se soustřeďuje pouze na vybrané aspekty společenského a politického života a slouží jako základ pro politickou akci a mobilizaci.⁷ Na rozdíl od úplné politické ideologie neposkytuje souborné zobrazení společnosti, ale zaměřuje se na specifické prvky, především na strukturu politické moci a formy politických procesů.⁸

Tato „úzká ideologie“ pak může být snadno kombinovatelná s dalšími dílčími ideologiemi, např. komunismem, ekologismem, nacionalismem či socialismem. Zatímco jiné politické strategie se drží víceméně svých programů, populismus je silně moralistický – političtí oponenti nejsou osoby s rozdílnými prioritami a cíli, jsou to nesmiřitelní nepřátelé, se kterými nelze nalézt společnou řeč či kompromis.⁹

Populismus je do jisté míry vyprázdňený pojem, kterým voliči, občané či odborníci popisují ty strany, které se snaží si voliče kupovat či se jím přespříliš podbízet.¹⁰ Populismy napříč Evropou jsou vždy trochu jiné, liší se typem voličů, apely či přímo cíli politiků, vždy mají ale jedno společné – vytváření diskurzu mezi elitami a „dobrým/normálním lidem“. Francouzský politolog Pierre-André Taguieff vytvořil typologii populismu, která ho rozděluje na dva hlavní typy: populismus protestu a populismus identity. První typ, sociální populismus, staví proti sobě zkorumpované politické, ekonomické, sociální nebo kulturní

⁴ „Jan Kubík with Cas Mudde in conversation on populism“, YouTube video, natočeno 22. dubna 2022, 55:00, postováno 22. dubna 2022, <https://www.youtube.com> (staženo 7. června 2024).

⁵ Vlastimil Havlík a Aneta Pinková, *Populist Political Parties in East-Central Europe* (Brno: Masarykova univerzita, 2012), 20.

⁶ Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist“, *Government and Opposition* 39, č. 4 (2004): 549, <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populist-zeitgeist/2CD34F8B25C4FFF4F322316833DB94B7> (staženo 13. prosince 2024).

⁷ Kocián Jiří, Kubát Michal, Mejstřík Martin, *Populismus v časech krize*, 15.

⁸ Havlík a Pinková, *Populist Political Parties in East-Central Europe*, 38.

⁹ Mudde, „The Populist Zeitgeist“, 551.

¹⁰ Daniel Prokop, *Slepé skvrny* (Praha: Host, 2019), 137.

elity a prostý, poctivý a morální lid. Tento typ odmítá zastupitelskou demokracii a prosazuje přímou demokracii. Druhý typ, populismus identity, spojuje lid s národem a staví proti nim nepřátele-cizince, kteří chtějí vnucovat svoji kulturu a využívat bohatství národa. Elity jsou obviňovány z toho, že zradily národ tím, že umožnily příchod cizinců nebo se s nimi společily. Tento přístup vede k národnostní nesnášenlivosti a protiimigrační politice.¹¹ Zkorumpované a od reality odtržené elity v tomto narativu konají proti lidu a vnucují mu rozhodnutí, která jsou výhodná jen pro vládnoucí elity.¹² Populisté pak přinášejí do politiky idol spasitele. Většinou je tímto spasitelem jedna osoba, která usnadňuje rozpoznatelnost strany a personifikuje tuto politickou sílu. Navzdory tomu, že zmíněná persona-zachránce je v drtivé většině mocný či bohatý člověk, snaží se populisté přesvědčit voliče o tom, že jsou součástí prostého lidu a chápou tak každodenní útrapy i radosti “normálních” lidí. Přitom paradoxem zůstává, že drtivá většina těchto samozvaných mužů z lidu je samotným zosobněním elity (například Donald Trump a jeho kritika vládnoucích elit z Ivy League, které je sám rovněž součástí)¹³. Tento spasitel vše napraví, vymytí korupční elity a dobrému lidu vrátí do rukou politickou moc skrze procesy přímé demokracie.¹⁴

Politický populismus je typický pro extrémně pravicové politické strany. Tyto strany obhajují neomezenou svrchovanost lidu (národa), která je ohrožena jak zvenčí (například Evropskou unií), tak zevnitř (různými menšinami). Tento populismus je zároveň antipolitický, protože vnímá instituce a nástroje zastupitelské demokracie jako hrozbu pro svrchovanost lidu. K obnovení této svrchovanosti prosazují přímou demokracii, která má předat politickou moc zpět přímo do rukou lidu.¹⁵

Je lepší o populismu hovořit spíše jako o strategii komunikace než o ideologickém směru. Skrze populistickou rétoriku se totiž daný politický subjekt snaží vytvářet diskurz či přetvářet již existující relevantní diskuse na kulturní souboj, který rozdělí společnost, polarizuje voličský elektorát a snadno tak vytvoří vymezení “my” a “oni”.¹⁶ Tato jednoduchá, avšak silná dichotomie poskytuje základ pro mobilizaci voličů a vytváří pocit

¹¹ Jiří Kocián, Michal Kubát a Martin Mejstřík, *Populismus v časech krize* (Praha: Karolinum, 2021), 16–17.

¹² Prokop, *Slepé skvrny*, 144.

¹³ Erik Tabery, *Opuštěná společnost* (Praha: Paseka, 2017), 117.

¹⁴ Caramani, Daniele. *The Nationalization of Politics: The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. Rovněž se o narativu spasitele v populistických přístupech zmiňuje: Suchánek, Vojtěch a Jan Hasman. *Moderní politické systémy*. Praha: Karolinum, 2022.

¹⁵ Vlastimil Havlík a Aneta Pinková, „Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran“, *Rexter* č. 2 (2012): 122–124.

¹⁶ Prokop, *Slepé skvrny*, 143.

sounáležitosti a legitimnosti. Nicméně kritici argumentují že toto dělení společnosti je povrchní a zjednodušuje složité problémy, často vyvolává nenávisť vůči menšinám nebo nežádoucím skupinám.¹⁷ Studie ukazují že ekonomická nerovnost, sociální rozdíly a nedůvěra v politické instituce mohou vytvářet půdu pro vzestup populismu.¹⁸

Jedním z hlavních rysů populismu je jeho schopnost manipulovat emocemi a pocity lidí, často na úkor faktů a racionální diskuse. Populističtí lídři často přicházejí s jednoduchými, silnými sděleními, která rezonují s pocity hněvu, strachu nebo pocitem zanedbávání. Tato sdělení jsou často doplněna charismatickým “vůdcem,” který dokáže upoutat publikum a využít jeho podporu k prosazení svých politických cílů.¹⁹ Nicméně, zatímco někteří ho vidí jako odraz skutečných obav občanů a legitimitu demokracie²⁰, jiní ho označují za manipulativní nástroj, který využívá iracionálních emocí a rozděluje společnost.²¹

Cas Mudde v rozhovoru pro iRozhlas.cz řekl: “*Můj názor jako akademika je, že pouze termín populismus toho zahrnuje zkrátka příliš málo.*”²² Samotný termín populismus je tak široký, že označuje mnoho (při hlubším pozorování) nesourodých článků. Pro účely této práce budou v nadcházejících kapitolách rozebírány pouze pro kontext důležité populismy, a to nacionální populismus a populismus technokratický.

1.2. Nacionální populismus

Nacionální populismus v posledních letech výrazně vzrostl a stal se klíčovým hráčem v politické krajině mnoha zemí. Tento fenomén kombinuje prvky nacionalismu s populismem a často vytváří silně emotivní a polarizující politické prostředí. Jedním z hlavních aspektů nacionálního populismu je jeho zdůrazňování národní suverenity a ochrany

¹⁷Margaret Canovan, „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“, *Political Studies* 47, č. 1 (1999): 9.

¹⁸ Kurt Weyland, „Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: Unexpected Affinities“, *Studies in Comparative International Development* 31, č. 3 (1996): 8, <https://doi.org/10.1007/BF02738987> (staženo 13. prosince 2024).

¹⁹ Paul Taggart, „Populism and representative politics in contemporary Europe“, *Journal of Southern Europe and the Balkans Online* 9, č. 3 (2004): 274, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1356931042000263528> (staženo 13. prosince 2024).

²⁰ Jan-Werner Müller, *What Is Populism?* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016), 51.

²¹Cas Mudde a Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 11.

²² Cas Mudde, rozhovor pro iROZHLAS.cz, „Nizozemský politolog Cas Mudde: Populismus není nutně krajní pravice“, https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/nizozemsky-politolog-cas-mudde-populismus-krajni-pravice-evropska-unie-donald_1905291321_cha (staženo 13. prosince 2024).

národní identity. Politici propagující tuto ideologii často staví "lid" proti "elitě" (což je společným bodem všech populismů), přičemž zdůrazňují potřebu chránit národní zájmy a zachovat kulturu a tradice země (v tom se tento populismus liší od jiných).²³

Nacionální populismus má kořeny v různých socioekonomických faktorech, zejména v ekonomické nerovnosti, problémech spojených s imigrací a nedůvěry vůči tradičním politickým stranám. Tyto faktory vytvářejí zázemí pro vzestup populistických hnutí, která slibují jednoduchá řešení komplexních problémů a zdánlivě odpovídají na obavy voličů.²⁴ Podle Muddeho a Kaltwassera je nacionální populismus definován jako: *"ideologie, která zdůrazňuje národní suverenitu, kritizuje elity a migraci a tvrdí, že politický establishment opomíjí zájmy obyčejných lidí."*²⁵

Mudde a Kaltwasser rovněž hovoří o jakémsi hypotetickém "sňatku" populismu a nativismu.²⁶ Tento tandem označují za hlavního strašáka a potenciální hrozbu liberální demokracie celé Evropy. Nativismus, ideologie spjatá "s hnutími, která usilují o zachování, obnovení nebo rekonstrukci vybraných aspektů nativní (domácí) kultury v reakci na vnímanou vnější hrozbu²⁷ se v posledních letech v politickém prostředí Evropy často kombinuje s populismem a vytváří tak novou škálu krajně pravicových či pravicových populistických politických subjektů.²⁸

Klíčovou součástí nacionálního populismu je jeho důraz na národní identitu a kulturní sounáležitost. Politici zastupující tuto ideologii často využívají rétoriku, která staví "nás" proti "jim" a zdůrazňuje potřebu ochrany tradičních hodnot a zvyklostí země. Tento nacionalismus může být doprovázen xenofobií a antievropskými postoji, což často vyvolává napětí v rámci společnosti a mezinárodních vztahů.²⁹

Nacionální populismus však také vyvolává obavy ohledně jeho dopadů na

²³ Roger Eatwell a Matthew Goodwin, *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy* (London: Penguin Books, 2018): 34.

²⁴ odpovídat na komplexní problém a z něj plynoucí obavu pouze jednoduchým ano či ne, není řešení – proto zdánlivě odpovídají.

²⁵ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007) Rovněž se zmiňuje i publikace: Cas Mudde, ed., *The Populist Radical Right: A Reader* (London: Routledge, 2017): 47.

²⁶ Hans-Georg Betz, „Nativism across time and space“, *Swiss Political Science Review* 4, č. 23 (2017): 341, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spsr.12260> (staženo 13. prosince 2024).

²⁷ „Nativismus a populismus v Česku“, Geo-UNCE, <https://geo-unce.natur.cuni.cz/nativismus-a-populismus-v-cesku/> (staženo 13. prosince 2024).

²⁸ Anna Guasti a Lenka Bustikova, „Varieties of Illiberal backlash in central Europe“, *East European Politics and Societies* 70, č. 2 (2023): 135-141, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2022.2156889> (staženo 13. prosince 2024).

²⁹ Eatwell a Goodwin, *National Populism*, 37.

demokracii a lidská práva. Kritici argumentují, že tato ideologie podkopává pluralismus, svobodu tisku a rovnost před zákonem a posiluje autoritářské tendence ve vládě. Müller naznačuje, že "*populismus je nebezpečný, protože oslabuje důležité demokratické instituce a zpochybňuje důležité liberální principy.*"³⁰ Nicméně, je důležité si uvědomit, že nacionální populismus není monolitický a jeho projevy se mohou lišit v závislosti na konkrétních politických, sociálních a historických kontextech.

1.3. Technokratický populismus

Technokratický populismus představuje paradoxní spojení technokratických prvků, které se opírají o odborné znalosti a racionální analýzy, s populistickými strategiemi, které oslovují emoce a obavy voličů. Tento politický přístup se stává stále významnějším v dnešním politickém prostředí, kde je důvěra veřejnosti v tradiční politické elity a instituce často otřesena. Příkladem mohou být reálné i uměle zveličené problémy jako korupční kauzy, krize elit, korupční aféry, agresivní kampaně apod.³¹

Technokratický populismus je definován důrazem na odborné a analytické kompetence, vhodné kvalifikace při formování politiky a řešení složité otázky společnosti, které ji trápí a zdánlivě nikdo se nemá k jejich řešení. Technokrati v politice se snaží realizovat efektivní a pragmatické politiky založené na vědeckých pozorováních a empirických datech. Jak poznamenává Peter Mair, politolog na univerzitě v Leidenu: "*technokrati často argumentují, že politika by měla být založena na odborných znalostech a racionální analýze, nikoli na emocích a populismu.*"³² Což je samo o sobě paradoxem, jelikož, technokratický populismus kombinuje racionální věcný přístup s emocemi a populismem.

Technokratický populismus staví svůj diskurz na slibu poskytování „úlev“ od povinností pro řadové občany. Tento přístup se částečně odlišuje od tradiční, obecně známé definice populismu, která se zaměřuje na navrácení moci do rukou nezkorumpovaného, dobrého lidu. Místo toho technokratický populismus nabízí technokratická či manažerská

³⁰ Müller, *What Is Populism?*, 14.

³¹ Tomáš Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2022): 122.

³² Peter Mair, *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy* (London: Verso Books, 2013), 21.

řešení a vizi „business“ plánů³³, kde je stát řízen jako firma – tudíž bez zákulisní politiky či neprůhledných dohod mezi politiky.³⁴

Jedním z příkladů technokratického populismu je, v Česku tolik známý, důraz na vědeckého poradce či odborníka ve vládních funkcích nebo použití odborných komisí k rozhodování o kontroverzních otázkách.³⁵ Tento přístup může posílit dojem, že politická rozhodnutí jsou založena na odborných znalostech a analytických úvahách, což má za cíl zvýšit důvěru veřejnosti v politický systém, který bude v pevných rukou kompetentních specialistů. Problémem je, že technokratický populismus používá vějičku odbornosti jako výťah k moci a zmínění odborníci jsou často skvělými specialisty v oboru, nicméně jim chybí vlastnosti politika, a především jeho politická odpovědnost. Vláda založená na odbornících také postrádá jistou dávku demokratické legitimacy, protože rozhodnutí netvoří osobnosti vzešlé z voleb.³⁶

Další charakteristikou tohoto druhu populismu v politice je to, že se rovněž často zaměřuje na krátkodobé vlivy a popularitu na úkor politických a hospodářských vizí. Politici mohou preferovat či propagovat okamžité výhody, pomoc a zlepšení nebo sliby, aniž by brali v úvahu to, jak mohou jejich politiky ovlivnit společnost a budoucí generace. To pak může vést k politickým rozhodnutím, která v budoucnosti způsobí společensky neudržitelné situace a v krajních případech i spustit ekonomické krize.³⁷

V technokratickém pojetí populisté rozdělují společnost na morální, nezkažený lid (částečně využívají i narativ oběti) a naopak na gaunery a podvodníky, kteří poctiví lid okradli nebo pro něj prostě jen nic neudělali. "*Babiš o sobě například prohlašoval, že je tvrdě pracujícím podnikatelem, který vytváří pracovní místa, zatímco ostatní jsou politici, kteří nic nedělají,*" vysvětluje Walter Ötsch v rozhovoru pro Český Rozhlas Plus.³⁸

1.4. Populismus jako předmět veřejné diskuse

Populismus se v posledních letech stal často diskutovaným tématem, které nachází své pevné místo v mediálním prostoru. Tento pojem je ve veřejném diskurzu stále častěji

³³ Petr Just a Jakub Charvát, *Krize politického stranictví a noví straničtí aktéři v české politice* (Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016): 86.

³⁴ Guasti a Bustikova, „Varieties of Illiberal Backlash in Central Europe“, 139.

³⁵ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 118.

³⁶ *Ibid*, 119.

³⁷ Weyland, „Neopopulism and Neoliberalism in Latin America“, 14.

³⁸ „Populismus rozděljuje lid proti elitě“, iROZHLAS.cz.

vnímán pejorativně, přičemž označuje politiky, kteří se snaží získat přízeň voličů prostřednictvím nereálných slibů a příliš velkorysých opatření, například zvyšováním sociálních dávek. Takové strategie bývají kritizovány jako nástroj k podbízění voličům, přičemž se zároveň stávají předmětem polarizovaných debat, ve kterých převládají emotivní hodnocení nad věcnou analýzou.

V kontextu těchto diskuzí je relevantní zaměřit se na otázku, zda lze populismus považovat za legitimní nástroj politického souboje, nebo zda jde o strategii, která podkopává hodnoty demokratického vládnutí. Toto téma vyžaduje nejen teoretické uchopení samotného pojmu populismus, ale také analýzu jeho praktického využití v politických strategiích a jeho dopadu na dynamiku současné demokracie.

Každá politická strana či lídr má svou strategii komunikace s potenciálními voliči či občany celkově. Je přirozené, že se strana snaží zpropagovat a ukázat se v tom nejlepším možném světle, s tím souvisí i přímé či nepřímé "očerňování" daného politického soupeře. Populismus je v tomto případě důležité pozorovat kvůli způsobu získávání politické moci a následného vykonávání moci.³⁹

Populisté totiž často vykonávají moc pro samotnou moc, což ve vyhrocené situaci (a)nebo krajním případě může směřovat k totalitarismu. Populista usiluje o získání politické moci tím, že vytváří protiklad mezi dvěma skupinami: "ctnostným lidem" a "zkorumpovanými elitami", které připravují lid o jeho přirozenou a morální suverenitu. Tento typ populismu je protiliberalní, založený na principu vůdcovství, kde vůdce personifikuje lid, využívá demagogii a odmítá hodnoty a postupy zastupitelské demokracie.⁴⁰

Obvykle je za nelegitimní považováno to, co je z hlediska morálky nepřijatelné pro občanskou společnost. V praxi je však nutné brát v úvahu, že něco může být většinou lidí pragmaticky přijato, i když to plně nesplňuje všechny aspekty morálního kodexu dané společnosti. Například, pokud má někdo značné výhrady k určité politické skutečnosti, ale nakonec ji akceptuje, může to být proto, že při pragmatickém pohledu je to považováno za přijatelné.⁴¹

Můžeme tedy v konečném důsledku říci, že populismus je legitimní politickou strategií, která ovšem představuje neliberální ideologii. Ohrožuje demokracii především

³⁹ Jiří Kocián, Michal Kubát a Martin Mejstřík, *Populismus v časech krize* (Praha: Karolinum, 2021), 14.

⁴⁰ Ibid, 8.

⁴¹ Vlastimil Havlík a Vít Hloušek, *Základy politologie* (Praha: Portál, 2013), 153.

skrytým lobbismem a ovládním či ovlivňováním politiky korporátními zájmy.⁴²

Dalším z předmětů diskuse by mohlo být zamyšlení se nad populistou jako ideálním demokratem. Když vezmeme v potaz, že populistu se výhradně řídí *vox populi* a předkládá do veřejné politické debaty témata, která občany a voliče aktuálně nejvíce “pálí”, můžeme tedy hovořit o ideálním demokratickém zástupci lidu.

Abraham Lincoln sice řekl, že demokracie je “*vláda lidu, prostřednictvím lidu a pro lid*” (“*government of the people, by the people and for the people*”)⁴³, nicméně nesmíme zapomínat, že demokracie je především forma vlády většiny při zachování práv menšiny.⁴⁴

Pomineme-li fakt, že populismus (jak bylo již výše zmíněno) je pouze výtahem k moci a v rámci populistického vládnutí je moc vykonávána pro samotnou moc, nemůžeme tvrdit, že populistu je ideální demokrat. Lid sestává jak z většiny, tak z menšiny a respektovat se musí oba tyto tábory.

Populismus bují v polarizované společnosti.⁴⁵ Walter Ötsch, rakouský odborník na populismus a extremismus, vysvětluje populismus “*jako ideologii založenou na protikladu*”⁴⁶. Pro ovládnutí společnosti je potřeba vytvořit pomyslného nepřítele (ať už elita, instituce či menšina) a společnost proti sobě obrátit. Je tedy zajímavé zamyslet se nad tím, zda populismus polarizaci společnosti tvoří či pouze využívá.

V tomto případě není odpověď na stanovenou otázku tak jednoduchá. Do jisté míry je pravda obojí. Nástup populismu k moci (ať už v Evropě či v USA) není jen módním výstřelkem současnosti, ale systematickým vyústěním dlouhodobé situace a dopad dlouhé řady krizí. Například v České republice populistům cestu k moci otevřela ekonomická krize roku 2008 (u nás se reálně projevila až v roce 2009), nestabilita tehdejších vlád, korupční skandály Nečasovy vlády či neoblíbenost úřednické vlády Jiřího Rusnoka.⁴⁷ Rozvleklé nezdrary společnosti polarizovaly společnost v ty, co i nadále věřili systému, a v ty kteří se

⁴²Prokop, *Slepé skvrny*, 137.

⁴³ Abraham Lincoln, „Projev při příležitosti otevření hřbitova v Gettysburgu“, Gettysburg, 19. listopadu 1863.

⁴⁴ Obecná normativní definice

⁴⁵ Georg Winder a Jens Tenschler, „Populism as Political Marketing Technique“, in *Routledge Handbook of Political Marketing*, ed. Jennifer Lees-Marshment (London: Routledge, 2012), 235.

⁴⁶ „Populismus rozděluje lid proti elitě, vede k hromadění moci a zvrhnutí“, vysvětluje politolog Mudde“, iROZHLAS.cz, <https://plus.rozhlas.cz/populismus-rozdeluje-lid-proti-elite-vede-k-hromadeni-moci-a-zvrhnuti-vysvetluje-8515052> (staženo 13. prosince 2024).

⁴⁷ Pehe, Jirí. „Rusnokova vláda a typologie úřednických kabinetů.“ *Deník Referendum*, 21. srpna 2013. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/17387-rusnokova-vlada-a-typologie-urednickych-kabinetu> (staženo 21. prosince 2024).

rozhodli odevzdat svůj hlas antisystémovým, protestním či populistickým stranám.⁴⁸

Takto polarizovanou společnost ovšem populističtí politici polarizují dál “k obrazu svému”, tedy nastolují ta témata, která rozdmýchají emotivní debatu a bude nutné se proti daným otázkám vymezit, popř. rozdělit na tábory, které jsou v důsledku nesmiřitelné, tedy silně polarizované. Odpovědí tedy zůstává, že populističtí přichází do polarizované společnosti, kterou ale polarizuje dál.⁴⁹

Populismus je rovněž často atraktivní a chytlavou nálepkou v dravém politickém souboji. V několika posledních letech se z populismu stalo pejorativní označení těch politiků, kteří svou politickou strategií, přespříliš nadbíhají svým voličům. Pro politika je nutné svou stranu propagovat, tudíž častokrát zůstává otázkou, zda nařknutí politického protivníka z populismu není jen zjednodušené negativní označení.

Souběžně s myšlenkou pouhé nálepky při označení populisty může vyvstat otázka, zda není každý politik tak trochu populistou. Klíč k odpovědi spočívá v míře užívání této strategie. Jak již bylo výše mnohokrát zmíněno, je přirozené, že každá strana či politické hnutí podporuje svoje zájmy. Problém nastává, když se v rétorice daného subjektu objeví rozdělování na “gaunery a dobráky”, když si politik či strana vytváří monopol na pravdu nebo když zobrazují lid jako oběť, například pomocí zkreslených příkladů z historie, nerozvážného jednání elit atd. Dobrým příkladem je v tomto případě například Rakousko a strana Svobodných nebo Maďarsko a Orbánova strana FIDESZ – obě populistické strany vykreslují daný národ jako historickou oběť, která trpí již od první světové války.⁵⁰

Nakonec se pozastavme nad myšlenkou, zda je možné populismu v současném světě čelit. Postavit se této neliberální strategii získávání moci samozřejmě jde, záleží ovšem jak reagují opoziční strany, jaké mají programy, o čem se diskutuje v médiích, a především jak silná a aktivní je občanská společnost.⁵¹ Pokud se ukáže, že občané nemají snahu chuť či vůli aktivně se podílet na veřejném dění a zasadit se o zdraví politiky ve svém státě, je demokracie ponechána v rukou těch, kteří “jdou za lepší nabídkou” a nechají se zmámit

⁴⁸ Kristýna Kňapová, „Mezi politickou stranou a sociálním hnutím. Případová studie projektů podnikatelů Andreje Babiše, Karla Janečka a Tomia Okamury v české politice“, *Politické vědy* 19, č. 3 (2016): 127–150.

⁴⁹ „Jan Herzmann: Naše společnost je hluboce rozdělená, a žádná jednotlivá osobnost to nemůže spravit“, YouTube video, 4:08, <https://www.youtube.com/watch?v=BGGvJL0RoTE> (staženo 13. prosince 2024).

⁵⁰ „Walter Ötsch: Populismu je možné čelit – záleží na tom, jak silná je občanská společnost“, YouTube video, 13:15, <https://www.youtube.com/watch?v=mHNhe3QD8HU> (staženo 13. prosince 2024).

⁵¹ *Nostalgia and Hope: Intersections between Politics of Culture, Welfare, and Migration*, ed. Ov Cristian Norocel, Anders Hellström a Martin Bak Jørgensen (Cham: Springer, 2020), 225, https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/39537/1/2020_Book_NostalgiaAndHopeIntersectionsB.pdf#page=225 (staženo 13. prosince 2024).

populistickým podbízením.⁵²

2. Politický vývoj populistických stran v České republice

2.1. Akce nespokojených občanů 2011 (ANO 2011)

„Nejsem politik ani jím nikdy nebudu. (...) Já jsem manažer. (...) Česká republika je firma, která má deset milionů akcionářů. Je to zadlužená firma, s blbým managementem, který navíc krade.“

Odpovědi Andreje Babiše krátce po založení ANO, proč se chce stát politikem a jak vnímá politickou realitu.⁵³

Andreje Babiše můžeme označit termínem politický podnikatel. Tento termín nemusí být nutně negativní – například Abraham Lincoln je rovněž označován za politického podnikatele. Politický podnikatel je běžně vnímán jako spojovatel lidí, tedy jako tvůrce politických a společenských sítí, které podporují jeho cíle. Je zdůrazňována jeho osobnostní výbava a vlastnosti, jako jsou intelektuální schopnosti, hluboká znalost dané oblasti, dobrá pověst, rozsáhlé kontakty, strategická vize a houževnatost.⁵⁴

Československý miliardář slovenského původu a šestý nejbohatší muž České republiky Andrej Babiš⁵⁵ pompézně vstoupil do politiky v roce 2011, kdy založil politické hnutí ANO 2011. Nejprve se domníval, že půjde o jakousi občanskou iniciativu. Ještě před vstupem do politiky, řekl:

“Do politiky nepůjdu. Nemám na to předpoklady, jsem diskvalifikovaný. Jsem původem Slovák, ale cítím se taky být Čechem, mám české občanství a českou

⁵² „Walter Ötsch: Populismu je možné čelit – záleží na tom, jak silná je občanská společnost“, 13:15.

⁵³ Kmenta, Jaroslav. *Boss Babiš*. Praha: JKM – Jaroslav Kmenta Media, 2017, 34.

⁵⁴ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 5.

⁵⁵ „Nejbohatší Češi 2023“, *Forbes.cz*, <https://forbes.cz/lists/nc23/> (staženo 13. prosince 2024).

manželku! Jsem bývalý člen KSČ, bývalý pracovník podniku zahraničního obchodu. Jsem takový ten prospěchář starého režimu, který do strany vlezl, aby mohl cestovat do zahraničí, nejsem asi historicky morální ideál. Když jste stará struktura, tak jste diskvalifikovaný, když kradete miliardy, tak je to pohoda a nejste tak špatný. Taky bych kvůli politice neprodal Agrofert. Tady to musejí obrodit mladí. Je tu plno podnikatelů, kteří poctivě vydělali peníze a které ta situace štve. A pokud se takový najdou, podpořím je. A nebudu sám, začínáme o tom mluvit i s dalšími podnikateli. Nevěřím už na vznik nové strany, která by postavila existenci na boji proti korupci a vyhrála ve volbách – tohle dokonale zdiskreditovali Věci veřejné a voliči na to podruhé neskočí. Věřím ale na nějaké nové Občanské fórum, na občanskou iniciativu budovanou zdola. Tu bych podpořil.”⁵⁶

O pár měsíců později ovšem Andrej Babiš založil hnutí ANO 2011 a souběžně s tím rozjel mohutnou a kvalitní PR kampaň. V začátku investoval desítky milionů korun, najal reklamní odborníky i marketingové experty,⁵⁷ aby se dostal do povědomí voličů i na přední stránky médií. Objevil se například i v Show Jana Krause, kde lobboval za spravedlnost a ukončení korupčnictví,⁵⁸ objížděl kraje České republiky, setkával se s lidmi a dokázal si je získat svou autentickou nedokonalostí, například vyšší mírou emocionálnosti a bezprostřednosti, nedokonalou češtinou, zdánlivou nekorektností apod.⁵⁹ Celkově byl lidmi vnímán velmi pozitivně, jako nová, možná až přehnaně spasitelská, figura politiky, která napraví špatnou situaci v Česku. Babiš ji opakovaně označoval termínem České Palermo⁶⁰ a sliboval že bude “zemi řídit jako firmu”. Jak napsal Erik Tabery ve své knize Opuštěná společnost: “Heslo sice muselo vyděsit každého politického analytika, ale přesně to jeho voliči chtěli slyšet. Viděli v tom slib úspornosti, věcnosti.”⁶¹

O rok později, v srpnu 2012 kdy byl Andrej Babiš zvolen předsedou hnutí, se potvrdila neukotvenost vzniklého politického subjektu. Doslova řekl: “My nemáme dneska ujasněno, kde jsme, jestli ve středu, rozkročení nalevo, napravo.”⁶² Vytvořil tedy tzv. catch-

⁵⁶ Tabery, *Opuštěná společnost*, 233.

⁵⁷ Ibid, 234.

⁵⁸ „2. Andrej Babiš – Show Jana Krause 23. 9. 2011“, YouTube video, 2:43, <https://www.youtube.com/watch?v=Z135Q0G9K58> (staženo 13. prosince 2024).

⁵⁹ Tabery, *Opuštěná společnost*, 234.

⁶⁰ Ibid, 233.

⁶¹ Ibid, 234.

⁶² Ibid, 235

all party s technokraticky populistickou strategií získávání moci. Taktéž pro komunikaci s veřejností zvolil strategii typickou pro populistické subjekty.⁶³ Následně ve volbách 2013 ANO 2011 zaznamenalo obrovský úspěch, ze začínajícího “outsidera” se stalo hnutí druhou nejúspěšnější stranou, a dokonce usedli i ve vládě Bohuslava Sobotky a Andrej Babiš se stal ministrem financí. V dalších volbách 2017 se pak ANO umístilo na prvním místě a z Andreje Babiše se stal předseda vlády.

Když se dnes zajímáme, jak se mohlo stát, že se k moci dostal bývalý člen KSČ a soudně uznáný spolupracovník StB, který zbohatl na kontaktech z dob komunismu,⁶⁴ zakoupil největší mediální dům v Česku, aby se zbavil kritiky a dotěrných dotazů novinářů nebo se v neposlední řadě dostal do střetu zájmů kvůli svému koncernu Agrofert, nelze se spokojit s konstatováním, že jeho úspěch je výsledkem náhody. Populistické hnutí ANO se dostalo k moci kvůli předcházející dlouhé řadě selhání politické společnosti, výkyvům ekonomiky a rostoucí nespokojenosti společnosti s vládnoucím establishmentem. Nespokojenost veřejnosti byla způsobena především vleklou vládní nestabilitou. Mezi 2002 a 2010 se v čele republiky vystříдалo celkem šest vlád, včetně jedné úřednické a jedné “překlenovací”. Zároveň koalice, které byly v danou dobu byly u moci čelily častým krizím ve svých uskupeních, a tak se součástí české politiky stala nepřetržitá politická paralýza. Souběžně s rozkládajícími se koalicemi otrásali médii nejrůznější kauzy korupce, ať už spekulace či skutečné případy. Pravděpodobně posledním pomyslným hřebíčkem do rakve byl pád Nečasovi vlády a zklamání voličů ve V cech veřejných, které byly rovněž populistický politický projekt podnikatele Víta Bárty.⁶⁵

Důsledkem byla mimo jiné neschopnost řešit rozvoj a požadavky státu i občanů. Pokušovala modernizace země, včetně dopravní infrastruktury, podnikatelského prostředí a vzdělávacího systému na všech úrovních. Tyto problémy vedly k rostoucí frustraci a nespokojenosti veřejnosti, což v Česku vytvořilo podmínky podobné těm, které historicky vedly k nárůstu antiestablishmentových, antisystémových, radikálních, či dokonce extremistických politických formací. V kombinaci s ekonomickou recesí společnost začala přehnaně trestat politiky za nepříznivý hospodářský vývoj, došlo tedy k tzv. hyperaccountability.

Založení hnutí ANO tak přišlo v ideální chvíli, kdy voliči toužebně vyhlíželi silného

⁶⁴ Ibid, 230.

⁶⁵ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 46.

politického vůdce, který by vše vrátil do normálu a potrestal viníky všech politických skandálů uplynulých let. Nejen načasování ovšem hraje roli. Babišova strana mistrně zvládla marketingovou stránku zpropagování strany. Při začátcích popularizace hnutí pracoval pro Babišův tým Alexander Braun – jeden z předních politických marketérů, který se podílel i na kampaních Tonyho Blaira či Hillary Clintonové. Internetový portál Hlídacípes.org zveřejnil v roce 2021 článek, kde popisují Brauna jako mistra negativní kampaně, který dokáže najít v datech a analýzách, přesně to, co na voliče “zabere”.⁶⁶

Negativní kampaň vede hnutí ANO i v současnosti. Navzdory svým miliardovým ziskům očerňuje Andrej Babiš podnikatele a tvrdí, že: “*všeci kradnú*”. Dlouho se nepovažoval za politika, bral to skoro jako urážku, jelikož tvrdil, že politici obecně kradou a berou úplatky – navzdory řadě korupčních kauz v jeho hnutí, vždy tvrdil že je manažerem. Negativně označoval i “*elity*” – úředníky, politiky i analytiky či novináře, kteří jsou údajně všichni proti němu spiknutí a účelově očerňují hnutí ANO a potažmo jeho samotného.

Momentálně nejsilnější strana v České republice⁶⁷ má kvalitně zpracované PR, profesionální vzhled svých stránek, billboardů i letáků, působí na všech sociálních platformách, a především využívá média. Po koupi mediálního domu MAFRA využíval Babiš a potažmo celé hnutí tato média ke své propagaci či ke své “*nepropagaci*” (když např. vyvstali pochybnosti o financování farmy Čapí hnízdo, deník IDNES se o kauze zmiňoval spíše sporadicky). Andrej Babiš tudíž využil tzv. Berlusconiho kumulaci mediální a politické síly⁶⁸ a dokázal tak ovlivnit mínění stovek tisíc voličů.

V neposlední řadě je dobré zmínit, proč se Andrej Babiš do politiky vrhl a odkud se vzal.⁶⁹ Slovenský miliardář žijící v Česku byl před rokem 1989 v KSČ a také v StB. Pracoval v zahraničním obchodu v Maroku a Francii, konkrétně ve společnosti Petrimex, která se zabývala hnojivý a chemickými výrobky. Skrze bohatou síť kontaktů, kterou si vybudoval dokázal po pádu komunismu využít výhod privatizace a během devadesátých a nultých let vybudovat své impérium, jednu z největších českých společností – Agrofert. Koncern sestává z několika desítek dceřiných společností, které se převážně zabývají

⁶⁶ „Ten, který pomohl stvořit ANO. Opravdu už marketér Alexandr Braun pro Babiše nedělá?“, *HlídacíPes.org*, <https://hlidacipes.org/ten-ktery-pomohl-stvorit-ano-opravdu-uz-marketer-alexandr-braun-pro-babise-nedela/> (staženo 13. prosince 2024).

⁶⁷ „Popularita politických stran – říjen 2024“, *MEDIAN*, <https://www.median.eu/cs/?p=3426> (staženo 13. prosince 2024).

⁶⁸ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 116.

⁶⁹ Jaroslav Kmenta, *Boss Babiš* (Praha: JKM – Jaroslav Kmenta Media, 2019), 41.

chemickým, potravinářským a zemědělským průmyslem. Aby společnosti prosperovaly a dostávalo se jim zakázek, bylo potřeba mít kontakty na správných místech, a tak se Andrej Babiš stal šedou eminencí české politiky a vždy si šikovně dokázal zařídit, aby se na jeho zisky nezapomnělo. Změna v rozhodnutí zůstat mimo oči veřejnosti nastala v roce 2010. Nejen že šéfa Agrofertu inspiroval úspěch Věcí veřejných, ale hlavně začínal mít pocit, že kontakty na politiky nejsou dostatečně silné, či že je vyjednávání a “obchodování” s informacemi a kontakty příliš zdlouhavé. Bylo pro něj ponižující žádat či nadržovat politikům, viděl se vysoko nad nimi.⁷⁰

2.2 Svoboda a přímá demokracie (SPD)

„Pojďme do politiky a pojďme ji ovlivňovat tak, abychom z ní měli maximální prospěch. Ne aby mělo z nás prospěch pár vyvolených kmotrů, kariéristů, podvodníků a zlodějů. Pochopitelně poté, co jsem se seznámil s fungováním politických stran zblízka, říkám také, že je třeba změnit pravidla a zvýšit kontrolní pravomoci občanů, aby mohli kdykoli úlety politiků vlastním zákonem opravit, případně politiky odvolat. Proto jako svoji prioritu prosazují zákon o referendu.“

Tomio Okamura v předvolebním příspěvku na svém blogu (Okamura 2013)

Tomio Okamura, rovněž politický podnikatel, vstoupil do politiky v roce 2012, kdy úspěšně kandidoval do Senátu. Již před vstupem do politiky byl známou osobností. V roce 1997 se stal mluvčím Asociace českých cestovních kancelářů a agentur a následně, o dvanáct let později, se stal viceprezidentem asociace. Zároveň často vystupoval jako porotce v jedné z “business reality shows” na České televizi. Přibližně v roce 2010 pak začal psát knihy o svém pohnutém dětství i názorech na politiku a projevoval politické ambice. Dle svých slov vstoupil do politiky kvůli nespokojenosti se současnou politickou situací, kterou chtěl řešit například zavedením “adresné trestní a hmotné odpovědnosti politiků a exekutivy”.⁷¹

V průběhu svého mandátu kandidoval v roce 2013 na prezidenta, nenabíral ale potřebný počet podpisů ke kandidatuře. V médiích pak silně rezonovala jeho nespokojenost s rozhodnutím Ústavního soudu, který nevyhověl jeho stížnosti.

⁷⁰ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 83-85.

⁷¹ *Ibid*, 136-137

Díky své mediální popularitě a rozrůstající se základně sympatizantů⁷² založil svou první stranu Úsvit přímé demokracie. Nově vzniklý politický subjekt neměl zcela jasně stanovené cíle, pouze systematicky zpochybňoval zavedené politické struktury. Stejně jako při vzniku a následném úspěchu hnutí ANO, i zde zafungovala atmosféra výrazné nedůvěry v politiku či samotný systém a umožnila tak vstup antiestablishmentových stran, které usilují o změnu politického systému, na scénu. Namísto hledání konkrétních politických řešení se nově vzniklá strana soustředila na jednostranné výzvy k zavedení referend a usilovala o změnu ústavy ve smyslu změny celkového zavedeného pořádku v České republice.⁷³

V parlamentních volbách v srpnu 2013 získal Úsvit přímé demokracie 6,88 % hlasů. Strana se jednoznačně etablovala jako antisystémová a nacionálně populistická, kdy apelovala na rozdělení společnosti na elity a ubohý morálně silný národ, který byl okraden všemožnými způsoby – ať už “nepřizpůsobivými”, kteří berou lidem peníze a pobírají nesmyslně dávky, Bruselským diktátem, korupčnictvím, krádežemi na veřejném majetku apod. Strana slibovala vše napravit, oplatit všem “krivákům” a nastolit čistou vládu lidu, který bude rozhodovat kompletně o všem skrze zavedení přímé demokracie.

Během volebního období 2013–2017 ale strana prodělala mnoho změn a čelila řadě kauz. Prvním problémem bylo navázání na stranu Věci veřejné, zejména na podnikatele a zakladatele strany Víta Bárta, která se zdiskreditovali v předchozí vládě Petra Nečase. Úsvit získal více mandátů, než měl členů, a proto doplnit své řady o členy Věcí veřejných, 307 nestraníků a členů sedmi dalších stran (např. Moravané, Občané 2011, KSČM apod.). V průběhu roku 2014 ovšem média přinesla první náznaky podezřelých finančních machinací v pokladně strany. Zejména šlo o podezřele velké částky, které odcházely na účet Tomia Okamury. Tajemník strany v souvislosti s nimi uváděl, že šlo o splátku půjčky na senátní a evropské volby, které Okamura financoval.

Následkem skandálu o vykrádání stranických peněz se Úsvitu přímé demokracie propadly preference, strana neuspěla v následujících volbách a nepřesáhla pětiprocentní hranici potřebnou k zasednutí v Poslanecké sněmovně. Navrch všeho došlo ve straně k rozkolu, která vyústila v rozpad strany a odchod Tomia Okamury. Kvůli tomuto neúspěchu

⁷² Nejprve se zdálo, že Okamura kandidovat nebude, ostatně to i prohlašoval na sociálních sítích „*Stále více lidí se mě ptá, kdy už založím stranu. No, tak toho se asi nedočkáme. Nemám ambici být ani předsedou strany a už vůbec ne být premiérem*“ – Tomio Okamura na svém Facebookovém profilu před založením Úsvitu. Příspěvek byl již smazán, nicméně celý text je uveden na IDNES. Přesná citace: Tomio Okamura, „Změna“ *Blog iDNES.cz*, <https://blog.idnes.cz/okamura/zmena.Bg13023385> (staženo 13. prosince 2024).

⁷³ Havlík a Pinková, *Populist Political Parties in East-Central Europe*, 19-20.

Okamura zakládá v květnu 2015 novou stranu nazvanou Svobodu a přímou demokracii (SPD).

Z počátku to nevypadalo s SPD dobře, ale šikovně využila právě vrcholící migrační krize v Evropě, etablovala se jako krajně pravicově populistická⁷⁴ a stala se jedním z nejhlasilnějších odpůrců migrantů na české politické scéně. SPD byla samotnými členy označena za *“radikální hnutí, jehož cílem bude referendum o vystoupení České republiky z Evropské unie, zprísňení imigračních podmínek či postavení radikálního islámu mimo zákon.”*⁷⁵ Svůj úspěch pak strana potvrdila v parlamentních volbách roku 2017, kdy dosáhla zisku 10,67 % celkových hlasů.⁷⁶

Úspěch Tomia Okamury dlí především v jeho charismatu. Dvakrát vytvořil úspěšnou politickou stranu a dvakrát se s ní dostal do Poslanecké sněmovny. To svědčí o jeho politickém nadání. Po svém prvním zvolení v roce 2013 byl vnímán jako druhý nejdůvěryhodnější politik v Česku.⁷⁷ Volební kampaň byla v obou případech silně založena na Okamurově osobě, a především kontaktní kampani.

Příznivci SPD chovají k Okamurovi nekritické sympatie a vnímají ho jako bohatého podnikatele. Dojem na ně udělal v první kampani svým automobilem značky Aston Martin a řečmi o měsíční šestimístné peněžní cifře k jeho potřebě⁷⁸, který nemá problém bohatě zafinancovat *“dobrou věc”* a spravedlivě se bít za okradené či zklamané. Okamura se zaměřuje na *“pracovitý a kulturně homogenní národ”*, což znamená, že jeho veřejné projevy jsou orientovány proti cizím vlivům v české společnosti a imigraci obecně.⁷⁹

⁷⁴ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 165.

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ „Volby.cz“, Český statistický úřad, 2017, <https://www.volby.cz> (staženo 13. prosince 2024).

⁷⁷ Důvěra v politické představitele – prosinec 2013“, *Centrum pro výzkum veřejného mínění*, 20. prosince 2013, <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/politicke/duvera-v-politiky/4073-duvera-v-politicke-predstavitele-prosinec-2013> (staženo 13. prosince 2024).

⁷⁸ Kostecký, ed., *Já platím, já rozhoduji*, 137.

⁷⁹ Ondřej Císař a Václav Štětka, „Czech Republic: The Rise of Populism from the Fringes to the Mainstream“, in *Populist Political Communication in Europe*, ed. Toril Aalberg et al. (London: Routledge, 2016), 285–299.

3. Politický vývoj populistických stran v Polsku

3.1 Právo a spravedlnost (PiS)

Polský populismus úzce souvisí s historickou, kulturní a národní totožností země. Populismus v Polsku je všudypřítomnou skutečností. Celá politická soutěž mezi stranou *Právo i Spravedlnost* (PiS) a stranou *Platforma Obywatelska* (Občanská platforma – druhá největší politická strana v Polsku a nynější vládnoucí strana) je laděná do podobné rétoriky a do jisté míry se strany od sebe tolik neliší.⁸⁰

Populismus se v Polsku dostal k moci nikoli výhradně kvůli krizím, jak by se obecně čekalo, ale kvůli historicky a kulturně dané zvláštnosti polské politiky. Zatímco v České republice se většinou řeší ekonomické či socioekonomické otázky, v Polsku je v rámci populistické debaty nejčastějším tématem identita, hodnoty a kulturní dědictví.⁸¹

V Polsku je populistická politická kultura především dědictvím postkomunismu. Devadesátá léta a skok z plánované komunistické ekonomiky do kapitalismu představovala pro občany obrovský šok. Terapie šokem neboli Balcerowiczova šoková terapie se v dlouhodobém časovém měřítku nakonec ekonomicky vyplatila. Novota a risk této strategie ovšem otevřel polským populistům dveře do veřejné politiky.

Původně se jednalo o tzv. “nevinný populismus”, kdy politici nabyli dojmu, že politickou soutěž není možné vyhrát bez slibování všeho a všem, tudíž nastiňovali občanům líbivé alternativní cesty k přechodu k demokracii či hospodářské reformě. Také voliči nebyli tak zkušení jako o několik desítek let později a krátce po roce 1989 nedokázali přesně rozeznat liberálně demokratickou kampaň od té populistické.⁸²

Během nultých let se populismus v polském Sejmu kvalitativně proměnil. V roce 2001 se do dolní komory Parlamentu Polské republiky dostává i Právo a spravedlnost. V dalších volbách (2005 a definitivně v roce 2007) pak pohlcuje další dvě populistická

⁸⁰ Kocián, Kubát a Mejstřík, *Populismus v časech krize*, 148.

⁸¹ *Ibid.*, 147.

⁸² Jan Gruber, „V pasti nedůvěry a populismu: O současném stavu polské společnosti“, *Deník Referendum*, 3. listopadu 2023, <https://denikreferendum.cz/clanek/35513-v-pasti-neduvery-a-populismu-o-soucasnem-stavu-polske-spolecnosti>(staženo 13. prosince 2024).

uskupení (Sebeobrana a LPR), které představovali každá jiný populismus. Po roce 2007 tak PiS úspěšně inkorporoval agrární populismus, národovectví včetně ultrakonzervativních křesťanských názorů i populismu totožnosti či socioekonomický populismus protestního rázu. Aby si nově nabitý elektorát strana udržela, setrvala ve svých poměrně radikálních rétorikách i po kampaních v roce 2005 a 2007. Hovoříme tedy o straně konjunkturální, tedy o straně, která až postupem času přiostrhovala a přizpůsobovala svůj program i strategie, bratři Kaczyńští byly během 90. let daleko umírněnější než v letech nultých a později.

Klasický populistický byl především neúspěšný program čtvrté republiky. Idea restaurace Polska měla skoncovat s korupcí a elitami a nastolit opět slušnost a morálku.⁸³ Problematická ovšem byla linka jakéhosi mýtického spiknutí, které propagoval Jarosław Kaczyński a po smolenské letecké katastrofě, kde zemřel druhý z bratrů Kaczyńských – Lech, svou rétoriku ještě zintenzivnil a obviňoval vládu Donalda Tuska z jeho vraždy. Znovu se do vlády PiS dostala až v roce 2015 a vládla až do roku 2023.

Strana PiS je spojena s řadou kontroverzí. Nejviditelnější je především homofobní narativ, který strana razí. Známa je především situace kdy Lech Kaczyński zakázal průvod homosexuálů ve Varšavě.⁸⁴ Zároveň byla strana obviněna z antisemitských nálad, když ministr obrany Antoni Macierewicz zlehčoval pogrom na Židech za druhé světové války.⁸⁵ V neposlední řadě pak Polsko za vlády Práva a spravedlnosti čelilo sankcím Evropské unie, když mělo problémy s respektováním vlády práva či přijímání uprchlíků v rámci uprchlické krize.⁸⁶

Drtivá většina kontroverzí je vysvětlitelná věrností k nacionálnímu populismu, kdy se PiS brání všemu jinému či nenárodnímu a snaží se zachovat polskou identitu (ať už to pro PiS znamená cokoli) za každou cenu.

3.2. Konfederace svobody a nezávislosti

Strana Konfederace svobody a nezávislosti je poměrně novým uskupením.

⁸³„Dokumenty“, *Prawo i Sprawiedliwość*, <https://pis.org.pl/dokumenty?page=2> (staženo 13. prosince 2024).

⁸⁴„Poland: Official Homophobia Threatens Basic Freedoms“, *Human Rights Watch*, 4. června 2006, <https://www.hrw.org/news/2006/06/04/poland-official-homophobia-threatens-basic-freedoms-0> (staženo 13. prosince 2024).

⁸⁵„Polish officials rapped for perceived revisionism of Holocaust history“, *Jewish Telegraphic Agency*, 21. července 2016, <https://www.jta.org/2016/07/21/global/polish-officials-rapped-for-perceived-revisionism-of-holocaust-history> (staženo 13. prosince 2024).

⁸⁶„Poland: Events of 2023“, *Human Rights Watch World Report 2024*, <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/poland> (staženo 13. prosince 2024).

Zformovala se z několika skomírajících pravicově populistických stran a hnutí (např. Kukiz15, KORWiN či *Ruch Narodowy*) na podzim v roce 2019 před volbami do Evropského parlamentu a zároveň volbami do národního parlamentu, které probíhali v podobnou dobu. Výrazné postavy hnutí tvoří řada kontroverzních politiků a osobností spojených s krajně pravicovými výroky a nenávislnými komentáři na adresu sexuálních či etnických menšin. Mezi mnoha například výrok člena Konfederace Sławomira Mentzena o „očistění Polska od Židů, homosexuálů, potratů a daní Evropské unii“.⁸⁷

Strana sice nezaznamenala valný úspěch v evropských volbách 2019, naproti tomu ve volbách do Sejmu získala 6,81 % mandátů a stala se tak členem parlamentu. Oslovila voliče především snahou přinést „nový vítr“ do polské politiky, která je dominována okoukanými politiky s dlouhou kariérou působnosti. Konfederace využila především problém mladých voličů, kteří nechodí k volbám, protože to „nemá cenu“ nebo zkrátka mají pocit, že není koho volit. V podstatě ale recyklovali již vyčtená pravicově euroskepticky laděná hesla předešlých stran a postavili do čela mladé leadery.⁸⁸ Zakládajícími (a stále aktivními) členy jsou představitelé „staré“ politické scény (např. Janusz Korwin-Mikke či Grzegorz Braun), ovšem nynější hlavní tváře Konfederace – Krzysztof Bosak a Sławomir Metzen – jsou atraktivní pro mladé voliče, jelikož spadají do jejich věkové kategorie. Především Bosak je autorem většiny programových prohlášení a dokumentů na webových stránkách strany.⁸⁹

Ve volbách v říjnu 2023 straně mandát stoupl o 7 křesel a v současnosti (průzkum vytvořen v průběhu prosince 2024) se počet preferenčních hlasů pohybuje okolo 13 %.⁹⁰ Přírůstek potenciálních hlasů vzniká především kvůli populistickým rétorikám i propagaci strany. Strana je značně aktivní na sociálních sítích a současní dva hlavní představitelé (Krzysztof Bosak a Sławomir Metzen) jsou často „viděni mezi lidmi“. Pořádají řadu akcí blízkých mladým lidem (úspěšná a zavedená akce „Na pivo s Metzenem“), kde akcentují boj lidu proti elitám, odmítání klimatické agendy, euroskepticismus, kritizují polskou byrokracii i systém daní, kladou důraz na katolické hodnoty a ostře kritizují tzv. generovou ideologii. Ostrá

⁸⁷ Zosia Wanat, „Meet Far-Right Potential Kingmaker in Poland’s Election“, *Politico*, 9. října 2023, https://www.politico.eu/article/meet-far-right-potential-kingmaker-poland-election/?utm_source=chatgpt.com (staženo 13. prosince 2024).

⁸⁸ Jan Gruber, „Nový fenomén polské politiky: Mladí a Konfederace“, *Deník Referendum*, 10. prosince 2023, <https://denikreferendum.cz/clanek/35584-novy-fenomen-polske-politiky-mladi-a-konfederace> (staženo 13. prosince 2024).

⁸⁹ „O Konfederacji“, *Konfederacja Wolność i Niepodległość*, <https://konfederacja.pl/o-konfederacji/> (staženo 13. prosince 2024).

⁹⁰ „Poland Poll of Polls“, *Politico*, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/> (staženo 13. prosince 2024).

rétorika, která značně polarizuje společnost se tak dá označit za nacionalistický populismus, který je v kombinaci s ekonomickým populismem.⁹¹

4. Metodologie

Použitá metodologie je navržena pro komparativní analýzu politických programů populistických stran v České republice a Polsku v období 2013–2023. Výzkum se zaměřuje na srovnání programů ve dvou rovinách: *stricto sensu* (jasně vymezené politické dokumenty) a *largo sensu* (kontext, vyjádření členů, sociální sítě a konkrétní politické kroky). Tento přístup umožňuje komplexní porozumění dynamice populistických programů a jejich komunikaci s voliči.

4.1. Výběr a sběr dat

1. Primární zdroje: Politické programy populistických stran (*stricto sensu*) a jejich projevy, videa, tiskové materiály a aktivity na sociálních sítích (*largo sensu*).
2. Sekundární zdroje: Akademické články, knihy, zprávy a analýzy politologů a expertů na populismus.

4.2. Kritéria komparace

1. Historicko-nacionální faktor: Analýza toho, jak strany vnímají své voliče, zda jako homogenní skupinu se společnou historií a národností, nebo pouze jako občany se společným problémem.
2. Zahraniční politika a postoj k EU: Vymezení se vůči Evropské unii, otázky národní suverenity a vztah k mezinárodním institucím.
3. Cílová voličská skupina: Identifikace specifických skupin voličů, na které strany cílí svou komunikaci a politické programy.
4. Xenofobie: Zkoumání, zda a jak strany vyčleňují specifické skupiny z termínu „morálně dobrý lid“ a zda vykazují xenofobní postoje.

⁹¹ Andrzej Wójcik, „Confederacy: The Polish New Right Wing Between Tradition and Modernity“, *Academia.edu*, https://www.academia.edu/51235786/Confederacy_the_polish_new_right_wing_between_tradition_and_modernity_Konfederacja_polska_nowa_prawica_między_tradycją_a_nowoczesnością (staženo 13. prosince 2024).

5. Antisystémovost: Postoj stran k tradičním politickým strukturám a institucím, míra jejich důvěry v instituce liberální demokracie.

4.3. Metody analýzy

1. Obsahová analýza: Systematické hodnocení textových dokumentů, projevů a mediálního obsahu za účelem identifikace hlavních témat a postojů.
2. Diskurzivní analýza: Analýza jazykových prostředků a rétorických strategií používaných v komunikaci stran s voliči.
3. Komparativní analýza: Srovnání jednotlivých kritérií mezi českými a polskými populistickými stranami, identifikace podobností a rozdílů.

4.4. Postup analýzy

1. Sběr dat: Shromáždění relevantních materiálů a jejich třídění na základě výše uvedených kritérií.
2. Analýza *stricto sensu* programů: Hodnocení formálních politických programů a jejich konkrétních cílů.
3. Analýza *largo sensu* programů: Zkoumání širšího kontextu, včetně vyjádření na sociálních sítích, tiskových materiálů a konkrétních politických kroků.
4. Srovnání a interpretace: Porovnání výsledků analýzy mezi českými a polskými populistickými stranami a identifikace klíčových rozdílů.

4.5. Výstupy a závěry

Na základě této komparativní analýzy budou vypracovány závěry o dynamice populistických programů v České republice a Polsku, jejich komunikaci s voliči a jejich vlivu na politický systém v obou zemích. Tyto závěry mohou poskytnout hlubší porozumění populistickým strategiím a jejich dopadu na moderní demokracie.

5. Komparace

Populistické strany mají několik společných rysů, které je charakterizují napříč

různými politickými systémy a geografickými oblastmi. Především se zaměřují na rétoriku, která staví "obyčejné lidi" proti "zkorumpovaným elitám". Tento dualistický pohled na společnost je klíčový pro mobilizaci voličské podpory, jelikož populisté tvrdí, že zastupují zájmy běžných občanů proti politickému establishmentu. Dále populistické strany často využívají charismatické vůdce, kteří jsou schopni efektivně komunikovat a rezonovat s voliči. Tito vůdci jsou obvykle prezentováni jako zachránci národa, kteří mají schopnost provést radikální změny a obnovit spravedlnost. Kromě toho se populisté často vymezují proti mezinárodním institucím a globalizaci, zdůrazňují národní suverenitu a ochranu národní identity. Také využívají jednoduché a srozumitelné slogany a sliby, které mají přímý apel na emoce voličů, často ignorují složitost politických a ekonomických problémů. Tyto strany se také často spojují s protiimigračními a protiestablishmentovými postoji, což přispívá k jejich atraktivitě mezi voliči, kteří se cítí být marginalizováni tradičními politickými stranami.

V níže uvedené tabulce jsou rozebrány diskutované strany. Vybraná kritéria jsou uvedena dle následujících důvodů. Zkoumání historicko-nacionálního faktoru je zajímavé z hlediska toho, jak vnímá strana voliče. Jde v tomto případě "pouze" o občana anebo se strana snaží oslovit homogenní skupinu mající společný jmenovatel, tj. historii, popř. národnost. V případě zahraniční politiky a vymezení se vůči "Bruselu" jak řada populistických lídrů ráda říká, souvisí s předchozím kritériem. Je daná strana nacionální, tj. brání nějakým způsobem svou identitu před inkluzí v Evropské unii? A jestliže ano, jak svou obavu o ztrátu identity reflektuje? V širším slova smyslu souvisí vztah k zahraniční politice se systémovostí či naopak nesystémovostí dané strany. Cílová voličská skupina ukazuje na zvolenou komunikační strategii a akcentaci témat, tedy jaké palčivé otázky, které voličské skupiny si populističtí vybrali a které propagují na politické scéně. Otázka xenofobie souvisí s národovectvím. Zároveň reflektuje zamyšlení nad tím, zda je populističtí, který z podstaty věci polarizuje společnost a staví skupiny proti sobě, i xenofobní, tj. vyčleňuje specifické skupiny z všezahrnujícího termínu "morálně dobrý lid". Poslední kritérium zkoumá, zda je daná strana proti zavedenému pořádku. Zavedený pořádek se v tomto případě dá vnímat dvěma způsoby: jednak jako systém dominovaný tradičními politickými uskupeními a zadruhé důvěrou v instituce liberálního demokratického státu. Kritérium antisystémovosti zároveň souvisí s otázkou vztahu k mezinárodním organizacím, jako je např. EU.

Následující srovnávací tabulka obsahuje zjednodušené shrnutí podobnosti a rozdílnosti komparovaných entit na základě vybraných kritérií. Informace v tabulce jsou

zjednodušené kvůli přehlednosti. Veškeré informace vycházejí z literatury a jiných zdrojů uvedených v předchozích kapitolách. Do jisté míry reflektují uvedené informace subjektivní vnímání autorky této bakalářské práce, protože především v oblasti cílové voličské skupiny neexistují relevantní veřejně dohledatelná vyjádření stran. Tento problém vychází také z toho, že všechny uvedené strany se prezentují jako strany “všech slušných lidí”.

	Historicko-nacionální faktor	Zahraniční politika a vymezení se vůči “Bruselu”	Cílová voličská skupina (“target audience”)	Xenofobie	Antisystémovost
ANO 2011	ne	Kolísání, návrat Unie před Lisabonskou smlouvu	Dynamický vývoj, od 2017 nižší a nižší střední třída	Spíše ne – když se vymezují vůči určitým skupinám, je to z ekonomických důvodů	částečně
SPD	ano	Národní suverenita, vymezení se vůči EU, snaha o referendum o vystoupení z EU	Nižší třída, obyvatelé chudších regionů a antisystémoví voliči	ano	ano
PiS	ano	Obecně podporuje myšlenku evropské integrace, averze vůči Německu a jeho politice, silná orientace na USA	Konzervativní katoličtí voliči a obyvatelé venkova	Vypjatý nacionalismus, homofobie, silný apel na katolicismus	ne

Konfederace	ano	Národní suverenita, vymezení se vůči byrokracii a centralizaci moci EU, nesnaží se odejít, ale chce významně reformovat podmínky členství v EU	Antisystémový voliči napříč politickým spektrem, spíše konzervativní a mladší	Protiimigrační narativ, vypjatý nacionalismus, LGBTQ+ nenávistná rétorika	ano
--------------------	-----	--	---	---	-----

5.1 ANO 2011

Politické hnutí ANO 2011 se vyznačuje oproti ostatním komparovaným stranám daleko nižším akcentem historicko – nacionálních témat. Své voliče tedy vnímají spíše jako občany mající společný problém než homogenní skupinu, kterou stmeluje společná historie či národnost.

Vůči EU se ANO nevymezuje tak razantně jako ostatní komparované strany. Andrej Babiš jakožto majitel strany si je vědom svých aktiv v zahraničí, a proto by bylo především pro něj nevýhodně o své obchodování přijít vystoupením z EU. Když se členové ANO vymezují proti Evropské unii, jde často o návrh vrátit se do dob před Lisabonskou smlouvou, tedy udělat krok zpět v evropské integraci. ANO 2011 je tzv. *catch all party*, tj. jejich komunikační strategie a akcentace témat úzce souvisí s aktuálními problémy dané voličské skupiny.

ANO 2011 systémově neinklinuje ke xenofobii nebo obecně k vymezení se vůči menšinám. Periodicky se ale opakují útoky vůči imigrantům, především těm blízkovýchodním. V poslední době (jaro 2024) se ANO 2011 vymezuje i vůči ukrajinským utečencům.

V případě otázky antisystémovosti se trend strany mění. ANO původně vstoupilo do politiky jako systémová středopopulistická strana. S blížícími se volbami (podzim 2025) se ale strana pokouší zvětšit elektorát, přilákat voliče antisystémových stran, a tudíž

přizpůsobuje svou rétoriku aktuálním zájmům vytipované voličské skupiny.

5.2 SPD

Strana Svoboda a přímá demokracie vykazuje silnou nacionálně zaměřenou rétoriku. Strana vnímá voliče jako homogenní skupinu jejímž společným jmenovatelem je češství. Identita zároveň souvisí i s vymezením se vůči Evropské unii. V případě SPD pak dochází k akcentaci *czexitu*, tj. vystoupení České republiky z Unie a vytvoření státu, který požívá výhod volného obchodu v rámci EU, ale nemusí se řídit nastavenými pravidly Evropské unie.

Cílová voličská skupina je v případě SPD poměrně úzká. Segment společnosti, který SPD oslovuje, již nemůže dál růst, takže straně se s největší pravděpodobností nemůže stát, že by vyhrála volby. Jejich komunikační strategie je agresivní, založená na emocích a zaměřená na udržení stávajících voličů.

SPD je na rozdíl od ostatních komparovaných stran poměrně otevřeně xenofobní. Někteří poslanci SPD (včetně Tomia Okamury) měli problém s xenofobními vyjádřeními ohledně romských koncentračních táborů či muslimských imigrantů.⁹² SPD tedy v konečném důsledku definuje svou ideu morálního lidu jinak než ostatní strany, jelikož v jejich pojetí do skupiny nepatří např. Romové či muslimové.

Antisystémovost je v případě SPD jasná. Opakovaně volají po zavedení referend a přímé demokracie a zdůrazňují svou nedůvěru v instituce evropské, mezinárodní i tuzemské.

5.3 PiS

Právo a spravedlnost v případě historicko-nacionálního faktoru splňuje obojí. PiS často využívá narativu Polska jako historické oběti v sevření Berlína a Moskvy. Základem národovecké ideologie je polská historická identita a udržení “pravých katolicko – tradičních hodnot”. Přestože PiS v době své vlády hledal oportunistické spojení ve Visegrádské čtyřce, jeho zahraniční narativ byl zaměřený spíše na “pan-baltismus” a čelení ruskému nebezpečí. PiS tedy vidí své voliče jako homogenní skupinu, nikoliv jako jednotlivé občany.

⁹² Aktuálně.cz. „Tábor v Letech? Neexistující pseudokoncentrák, řekl Rozner z SPD.“ *Aktuálně.cz*. Poslední úprava 5. prosince 2017. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/tabor-v-letech-neexistujici-pseudokoncentrak-rekl-rozner-z-s/r~6d949e1a0a6011e8bacfac1f6b220ee8/> (staženo 13. prosince 2024).

V rámci vymezení se vůči Evropské unii PiS osciluje mezi podporou evropského sdíleného trhu se všemi ekonomickými výhodami, vymezuje se ale vůči nařízením v rámci justice, migračním kvótám apod. Ve stranické rétorice se ale i přes sankce v minulých letech neobjevuje tendence vystoupit z EU.

Cílová voličská skupina by se mohla z pohledu Česka jevit jako úzkoprofilová, ovšem v konotaci s tradičním polským katolicismem je elektorát strany naopak velice široký. Jejich komunikační strategie i akcentace témat tudíž úzce souvisí se zájmy a hodnotami věřících či tradicionalistických voličů.

Právo a spravedlnost není v pravém slova smyslu xenofobní. V rámci migrační krize byla proti přijímání uprchlíka, ovšem spíše kvůli ztrátě homogenního rázu obyvatelstva než z vyloženě xenofobních důvodů. Problém rétoriky PiS spíše spočívá v homofobních narativech a tzv. LGBTQ+ free zónách. Nelze tedy říci, že by strana vyčleňovala určité skupiny, “pouze” chce, aby LGBTQ+ lidé potlačili svou sexuální orientaci a splňovali tak katolické hodnoty, které strana prosazuje.

PiS nelze označit za antisystémovou stranu. Samotné Právo a spravedlnost je etablovanou tradiční polskou stranou. Má i důvěru v instituce své, mezinárodní i evropské.

5.4 Konfederace

Konfederace je otevřeně euroskeptická strana, která kritizuje Evropskou unii za zasahování do polské suverenity. Podle představitelů strany EU překračuje své kompetence a vnucuje Polsku liberální hodnoty, které jsou v rozporu s tradičními polskými kulturními a náboženskými normami. Strana se staví proti prohlubování evropské integrace a volá po opětovném projednání členských podmínek Polska v EU. Neznamená to ovšem, že se Konfederace brání mezinárodní spolupráci. Zdůrazňuje kooperaci na bilaterální úrovni především s USA, ale zároveň podporuje udržení dobrých vztahů s Ruskem. Tento postoj je z historického hlediska neobvyklý – Polsko je dlouhodobě vůči Rusku vyhraněno.

Voličská základna strany sestává především z mladších voličů, kteří jsou zklamaní z tradičních politických stran (PiS či PO). Konfederace se ve velké části požadavků neliší od „tradičních populistických“ stran, je ovšem nová a kontroverzní, tudíž oslovuje mladé voliče. Zároveň strana přitahuje konzervativní voliče, kteří kladou důraz na katolické hodnoty, nižší daňovou zátěž či tradiční pojetí rodiny.

Rétorika Konfederace je podobně jako rétorika PiSu nepřímo xenofobní – oběma

uskupením jde především o zachování homogenity polského národa. Konfederace ovšem vystupuje daleko razantněji a s větší mírou nenávistných projevů než další protiimigrační strany polské scény. Někteří představitelé strany, například Janusz Korwin-Mikke, jsou opakovaně kritizováni za kontroverzní a urážlivé výroky, které se týkají LGBTQ+ komunity, migrantů či žen. Postoj strany k migraci rezonuje mezi voliči, kteří sdílejí obavy o zachování polské identity a bezpečnosti, v důsledku je tedy xenofobní a vytváří řadu kontroverzí ohledně orientování strany.

Konfederace se prezentuje jako antisystémová strana, která je alternativou k zavedeným politickým stranám. Kritizuje nejen vládní strany, jako je PiS, ale i tradiční opozici, což jí umožňuje oslovit nespokojené voliče napříč politickým spektrem. Opakovaně volá pro referendech.

Co se týče historicko-nacionálního narativu, je stranou silně akcentován. Politici Konfederace často zmiňují velikost Polska, jeho „zlatý věk“⁹³ a bohatou zkušenost Poláků s bojem proti útlaku. Poměrně nelogicky často zmiňují nezlomnost polského ducha pod nadvládou Sovětského svazu⁹⁴ a zároveň volají po vytvoření vřelých vztahů s Ruskem. Diskurz rovněž vytvářejí i v rámci Německa – považují ho za nebezpečného hráče Evropy, zejména kvůli historickým zkušenostem.

⁹³ Většinou tím myslí období Polsko-litevské unie zejména v období 16. a 17. století.

⁹⁴ Útlak Sovětského svazu přirovnávají k členství v EU. Jejich narativ vykresluje Brusel jako diktaturu liberalismu.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala výzkumnou otázkou komparace rozdílných charakteristik vybraných politických stran v Polsku a České republice v období let 2011-2023. Na základě komparace provedené v předchozích kapitolách je možné na tuto otázku odpovědět následujícím způsobem.

Výzkum se zaměřil na porovnání politických programů čtyř populistických stran ve dvou rovinách: *stricto sensu* (jasně vymezené politické dokumenty) a *largo sensu* (kontext, vyjádření členů, sociální sítě a konkrétní politické kroky).

Komparace odhalila několik klíčových podobností a rozdílů mezi populistickými stranami v obou zemích. Populistické strany se obecně zaměřují na rétoriku, která staví "obyčejné lidi" proti "zkorumpovaným elitám". Tento dualistický pohled je klíčový pro mobilizaci voličské podpory, protože populisté tvrdí, že zastupují zájmy běžných občanů proti politickému establishmentu. Další společný rys je využívání charismatických vůdců, kteří jsou schopni efektivně komunikovat a rezonovat s voliči, což posiluje jejich politický vliv. Podobnosti jsou z podstaty věci logické, jelikož populistická ideologie lze aplikovat na všechny komparované subjekty. To ovšem není přímým cílem této komparace.

Jedním z významných rozdílů je, jak populistické strany vnímají své voliče. Zatímco některé strany (Právo a spravedlnost, Konfederace a SPD) vidí své voliče jako homogenní skupinu se společnou historií a národností, jiné se zaměřují na voliče jako na občany se společným problémem (ANO 2011). Tento rozdíl se projevuje i v jejich postojích k zahraniční politice a Evropské unii. Některé strany prosazují národní suverenitu a vymezují se vůči EU, zatímco jiné mají méně radikální postoje.

Analýza také odhalila, že populistické strany často vykazují protiimigrační a protiestablishmentové postoje, není to však pravidlem. Antiestablishmentová rétorika přispívá k jejich atraktivitě mezi voliči, kteří se cítí být opomíjeni tradičními politickými stranami. Tento přístup však často vede k polarizaci společnosti a vytváření napětí mezi různými skupinami obyvatelstva.

Závěrem lze konstatovat, že populistické strany v České republice a Polsku, ač sdílejí řadu společných rysů, vykazují také významné rozdíly v závislosti na historickém, kulturním a politickém kontextu obou zemí. Tyto rozdíly ovlivňují jejich politické strategie a komunikaci s voliči. Výzkum přispěl k hlubšímu porozumění dynamice populistických

programů a jejich dopadu na politický systém v obou zemích, což může být užitečné pro další studium populismu a jeho role v moderní demokracii. Do budoucna by bylo užitečné zabývat se otázkou co z předvolebních populistických hesel jsou následně zvolené strany schopny splnit.

7. Zdroje

7.1. Literatura

Caramani, Daniele. *The Nationalization of Politics: The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Eatwell, Roger a Matthew Goodwin. *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Penguin Books, 2018.

Havlík, Vlastimil a Aneta Pinková. *Populist Political Parties in East-Central Europe*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

Havlík, Vlastimil a Vít Hloušek. *Základy politologie*. Praha: Portál, 2013.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Praha: Oikoymenh, 2009.

Just, Petr a Jakub Charvát. *Krize politického stranictví a noví straničtí aktéři v české politice*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016.

Kmenta, Jaroslav. *Babišovo Palermo*. Praha: JKM – Jaroslav Kmenta Media, 2019.

Kocián, Jiří, Michal Kubát a Martin Mejstřík. *Populismus v časech krize*. Praha: Karolinum, 2021.

Kostelecký, Tomáš, ed. *Já platím, já rozhoduji*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2022.

Lincoln, Abraham. „Projev při příležitosti otevření hřbitova v Gettysburgu“. Gettysburg, 19. listopadu 1863.

Mair, Peter. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso Books, 2013.

Müller, Jan-Werner. *What Is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016.

Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Mudde, Cas, ed. *The Populist Radical Right: A Reader*. London: Routledge, 2017.

Mudde, Cas a Cristóbal Rovira Kaltwasser. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford:

Oxford University Press, 2017.

Prokop, Daniel. *Slepé skvrny*. Praha: Host, 2019.

Tabery, Erik. *Opuštěná společnost*. Praha: Paseka, 2017.

7.2. Internetové zdroje

„2. Andrej Babiš – Show Jana Krause 23. 9. 2011“. YouTube video. <https://www.youtube.com/watch?v=Z135Q0G9K58>(staženo 13. prosince 2024).

Aktuálně.cz. „Tábor v Letech? Neexistující pseudokoncentrák, řekl Rozner z SPD.“ *Aktuálně.cz*. Poslední úprava 5. prosince 2017. Dostupné online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/tabor-v-letech-neexistujici-pseudokoncentrak-rekl-rozner-z-s/r~6d949e1a0a6011e8bacfac1f6b220ee8/> (staženo 13. prosince 2024).

Betz, Hans-Georg. „Nativism across time and space“. *Swiss Political Science Review* 4, č. 23 (2017): 335–353. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/spsr.12260> (staženo 13. prosince 2024).

Canovan, Margaret. „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy“. *Political Studies* 47, č. 1 (1999): 2–16.

Centrum pro výzkum veřejného mínění. „Důvěra v politické představitele – prosinec 2013“. 20. prosince 2013. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/duvera-v-politiky/4073-duvera-v-politicke-predstavitele-prosinec-2013> (staženo 13. prosince 2024).

Císař, Ondřej, a Václav Štětka. „Czech Republic: The Rise of Populism from the Fringes to the Mainstream“. In *Populist Political Communication in Europe*, edit. Toril Aalberg, Frank Esser, Carsten Reinemann, Jesper Strömbäck, and Claes H. de Vreese, 285–299. London: Routledge, 2016.

Cook, Corey. „‘The Contemporary Presidency’: The Permanence of the ‘Permanent Campaign’: George W. Bush’s Public Presidency“. *Presidential Studies Quarterly* 32, č. 4 (2002): 753–764. <http://www.jstor.org/stable/27552439> (staženo 13. prosince 2024).

Gruber, Jan. *Nový fenomén polské politiky: Mladí a Konfederace*. Deník Referendum. 10. prosince 2023. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/35584-novy-fenomen->

polske-politiky-mladi-a-konfederace. (staženo 26. prosince 2024)

Gruber, Jan. „V pasti nedůvěry a populismu: O současném stavu polské společnosti“. *Deník Referendum*. 3. listopadu 2023. <https://denikreferendum.cz/clanek/35513-v-pasti-neduvery-a-populismu-o-soucasnem-stavu-polske-spolecnosti>(staženo 13. prosince 2024).

Guasti, Anna a Lenka Bustikova. „Varieties of Illiberal backlash in central Europe“. *East European Politics and Societies* 70, č. 2 (2023): 130–142. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2022.2156889> (staženo 13. prosince 2024).

Havlík, Vlastimil a Aneta Pinková. „Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran“. *Rexter* č. 2 (2012): 122–124.

Konfederacja. Wolność i Niepodległość. *O Konfederacji*. Dostupné z: <https://konfederacja.pl/o-konfederacji/>. (staženo 10. října 2024)

Kňapová, Kristýna. „Mezi politickou stranou a sociálním hnutím. Případová studie projektů podnikatelů Andreje Babiše, Karla Janečka a Tomia Okamury v české politice“. *Politické vedy* 19, č. 3 (2016): 127–150.

Mudde, Cas. „The Populist Zeitgeist“. *Government and Opposition* 39, č. 4 (2004): 541–563. <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/populist-zeitgeist/2CD34F8B25C4FFF4F322316833DB94B7> (staženo 13. prosince 2024).

„Nativismus a populismus v Česku“. Geo-UNCE. <https://geo-unce.natur.cuni.cz/nativismus-a-populismus-v-cesku/>(staženo 13. prosince 2024).

„Nejbohatší Češi 2023“. *Forbes.cz*. <https://forbes.cz/lists/nc23/> (staženo 13. prosince 2024).

Norocel, Ov Cristian, Anders Hellström a Martin Bak Jørgensen, eds. *Nostalgia and Hope: Intersections between Politics of Culture, Welfare, and Migration*. Cham: Springer, 2020. https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/39537/1/2020_Book_NostalgiaAndHopeIntersectionsB.pdf#page=225(staženo 13. prosince 2024).

„Okamura, Tomio. „Změna“. *Blog iDNES.cz*. <https://blog.idnes.cz/okamura/zmena.Bg13023385> (staženo 13. prosince 2024).

Pehe, Jiří. *Rusnokova vláda a typologie úřednických kabinetů*. Deník Referendum, 21. srpna 2013 (online). Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/17387-rusnokova-vlada-a-typologie-urednickych-kabinetu> (citováno 21. prosince 2024).

„Poland: Events of 2023“. *Human Rights Watch World Report 2024*. <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/poland> (staženo 13. prosince 2024).

„Poland: Official Homophobia Threatens Basic Freedoms“. *Human Rights Watch*. 4. června 2006. <https://www.hrw.org/news/2006/06/04/poland-official-homophobia-threatens-basic-freedoms-0> (staženo 13. prosince 2024).

„Polish officials rapped for perceived revisionism of Holocaust history“. *Jewish Telegraphic Agency*. 21. července 2016. <https://www.jta.org/2016/07/21/global/polish-officials-rapped-for-perceived-revisionism-of-holocaust-history> (staženo 13. prosince 2024).

Politico. *Poland Poll of Polls*. Dostupné z: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/>. (staženo 10. prosince 2024)

„Popularita politických stran – říjen 2024“. *MEDIAN*. <https://www.median.eu/cs/?p=3426> (staženo 13. prosince 2024).

Prokop, Daniel. *Slepé skvrny*. Praha: Host, 2019.

„Populismus rozděluje lid proti elitě, vede k hromadění moci a zvlí, vysvětluje politolog Mudde“. *iROZHLAS.cz*. <https://plus.rozhlas.cz/populismus-rozdeluje-lid-proti-elite-vede-k-hromadeni-moci-a-zvuli-vysvetluje-8515052> (staženo 13. prosince 2024).

Taggart, Paul. „Populism and representative politics in contemporary Europe“. *Journal of Southern Europe and the Balkans Online* 9, č. 3 (2004): 269-288. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1356931042000263528> (staženo 13. prosince 2024).

„Ten, který pomohl stvořit ANO. Opravdu už marketér Alexandr Braun pro Babiše nedělá?“. *HlidaciPes.org*. <https://hlidacipes.org/ten-ktery-pomohl-stvorit-ano-opravdu-uz-marketer-alexandr-braun-pro-babise-nedela/> (staženo 13. prosince 2024).

Virtue Ethics. *The Oxford Dictionary of Philosophy*. 4. vydání. Oxford Reference. Dostupné z: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191826719.001.0001/q-oro-ed4-00000192>. Naposledy přístupné 20. prosince 2024.

Wanat, Zosia. „Meet Far-Right Potential Kingmaker in Poland’s Election.“ *Politico*, 9. října 2023. Dostupné z: https://www.politico.eu/article/meet-far-right-potential-kingmaker-poland-election/?utm_source=chatgpt.com [staženo 13. prosince 2024].

Weyland, Kurt. „Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: Unexpected Affinities“. *Studies in Comparative International Development* 31, č. 3 (1996): 3–31. <https://doi.org/10.1007/BF02738987> (staženo 13. prosince 2024).

Winder, Georg, a Jens Tenschler. „Populism as Political Marketing Technique“. In *Routledge Handbook of Political Marketing*, edited by Jennifer Lees-Marshment, 230–242. London: Routledge, 2012.

Wójcik, Andrzej. „Confederacy: The Polish New Right Wing Between Tradition and Modernity.“ [Academia.edu](https://www.academia.edu). Dostupné z: https://www.academia.edu/51235786/Confederacy_the_polish_new_right_wing_between_tradition_and_modernity_Konfederacja_polska_nowa_prawica_między_tradycją_a_nowoczesnością (staženo 13. prosince 2024).

YouTube. „Jak Herzmann: Naše společnost je hluboce rozdělená, a žádná jednotlivá osobnost to nemůže spravit.“ *YouTube video*. Publikováno 30. března 2023. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=BGGvJL0RoTE> (staženo 13. prosince 2024).

Ötsch, Walter. *Populismu je možné čelit – záleží na tom, jak silná je občanská společnost*. YouTube video. <https://www.youtube.com/watch?v=mHNhe3QD8HU> (staženo 13. prosince 2024).